

ŠALCERNIS

Dzūkijos nacionalinis parkas

Nr. 62 2007 m. Gegužė

Dailių amatų atradimas

Nauja paroda Dzūkijos nacionalinio parko Merkinės lankytojų centre mums dar kartą primena, kokie gyvi yra tie dailieji amatai, kurie saugo ir žmogaus gerumą, ir kaimo išmintį. Daug šiaudinių sodų, laivelių ir širšuonų galima buvo pamatyti mančiagiriškės Malvinos Česnulienės pirkioje, bet štai dabar atrodo, kad Laimos Saviščevienės surišti sodai yra didesni, o verbos iš Merkinės krašto žolynų – spalvingesnės. Ir tas pievų spalvas ir ypatingą rugio šiaudo geltonumą kasmet reikia atrasti iš naujo – tik tada šis menas bus gyvas.

Labai paprastos atrodo Rūtos Indrašiūtės švilpynės, labai nesudėtingi ornamentai, bet šitaip niekas nepadaro. Formų bei raštų paprastumas, džiugios spalvos ir išskiria Rūtos kūrybą iš visos šiandieninės keramikos. Syki pamatei ir jau niekada nepamirši... Ir Rūtos Indrašiūtės, ir Laimos Saviščevienės darbai yra ne tik tai talento, bet ir ne-

*Eugenijus Drobelis, Laima Saviščevienė ir Rūta Indrašiūtė
parodos atidarymo metu*

Talentingiausia Merkinės krašto audėja Stasė Vitkauskienė

paprasto kruopštumo bei darbštumo liudininkai. Tai ir yra tikroji liaudiška tradicija. Prisiminkim, ką apie savąją jaunystę kalbėjo a. a. audėja Stasė Vitkauskienė: „Mums nerūpėjo kur nors išlėkt, ką tai pamatyti, ne, mes norėjom pačios ką nors gražiau, geriau pasidaryti, ar tai darželyje, ar prie audimo staklių...“

Kraštovaizdžio apsauga, senieji amatai bei verslai šiandien ir yra svarbiausios mūsų Parko veiklos kryptys. Ir atrodo, kad čia mūsų netyko jokie klystkeliai – bėgantis laikas yra mūsų sąjungininkas, nes atsiranda vis nauji žmonės, nuoširdžiai patikėję, koks tikras yra senasis grožis. Ne viskas, žinoma, taip paprasta. Žinome, pavyzdžiui, kad prie Skroblaus veikė „rudnia“ – geležies liejykla. Kad Straujos ir Stangės vandenys suko malūnus. Atkurti devynioliktojo amžiaus geležies liejyklą bus sunkiau nei drevinę bitininkystę. Tiesą sakant ir apie tą senovinę bitininkystę dar ne viską žinome. Eiti ir eiti dar mums senojo kaimo išminties takais.

Brolių ČERNIAUSKŲ nuotraukos

Zakavoliai

Zakavoliai – slaviškas kaimo pavadinimas. Lietuviškai jis skambėtų kiek kitaip: kaimas, esantis už kalvės – Užkalviai. Kas jam davė tokį vardą, jau niekas nebežino, tačiau kalvių iškastos duobės paupyje dar ir dabar išlikusios. Na, o senesni Merkinės miestelio žmonės mus (Zakavolių kaimo prieigos gyventojus), taip gražiai vadina: „Tie iš pakrantės“. Mano sąmonėje pakrantė – tai jūros ar vandenyno paplūdimys. O štai Merkinėje pakrantė – kalno šlaitas.

Taip mes ir gyvename Zakavoliuose, mažos upės Straujos pakrantėje, senajame staliaus Volungevičiaus name, kuriam jau greitai šimtas metų sukaks. Prieš penkiolika metų, kai mes čia atsikėlėme gyventi iš Vilniaus, kupini entuziazmo apie kitoki, šviesesnį savo ir vaikų gyvenimą, mūsų sodyba atrodė kitaip: ne gėlės žydėjo darželyje, o dilgėlynai siekė mano viršugalvį. Trobesiai atrodė kaip po karinių lėktuvų antpuolio: stogų nebuvo, kyšojo vienišas apgriuvęs kaminas, langų stiklai pažirę plačiu spinduliu – nei grindų, nei durų. Vienintelis pečius ir tas išgriautas, sako, vagiškai ieškojo paslėpto aukso. Na, o šiaurinė

Brolių ČERNIAUSKŲ nuotraukoje:

Bruko kelias į Straujos slėnį Zakavolių kaime

namo dalis pavojingai griuvo kartu su pamatais. Liūdniausia, kad apleista sodyba ilgą laiką buvo patogi merkiniškių šiukšlių atsikratymo vieta. Kodėl aš tai prisimenu? Mat tai pirmas mano pamatytas Zakavolių kaimo vaizdas. Nuo tos akimirkos aš ir mano šeima tapome šio kaimo, šios sodybos gyventojai.

Po šiomis griuvenomis, šiukšlėmis, brūzgynais, išvelgėm ir nuostabų grožį, ir norą vėl viską atkurti, pabandyti gyventi taip, kaip svajojom: paprastai ir laisva širdimi. Nuo tada man ir prasideda mano kaimo istorija. Mano trijų vaikų gyvenimo istorija. Jų akyse atgimė jų namai. Kaip kadaise senasis stalius, jų tėvas, taip pat stalius, viską savo rankomis atkūrė pats.

Na, o visas likęs kaimas yra kitoje Straujos pusėje. Dar devynios sodybos driekiasi link Laujos ežero. Tačiau tik keturios yra nuolat gyvenamos, likusios – vasarnamiai. Petras Pretkelis puodžiaus Miliausko sodybos vietoje dabar gyvena ir žiedžia puodus. Beje, jis atklydėlis iš Vilniaus. Bucevičiai į Zakavolius atsikėlė sovietmečiu. Vienintelis Viktoras Vitkauskas čia gimė 1927 metais ir toje pat senelių žemėje gyvena lygi šiol. Tad jo gimtojo kaimo papasakota istorija jau kita.

„Čia kadaise buvo žemė, „šniūrais“ vadzinos. Čia man šniūras, čia tau šniūras, vėliau čia vėl man, čia vėl tau, o paskiau čia padalino. Tai mūs kalionija prie Laujos ašero, o aš čia likau. Mūs šaimoj buvo šeši vaikai, aš ketvirtas. Aplink azerų trys broliai pasidalino žemių ir dar ant kalno Preskienienė sesuo buvo. Visa šaima ir visi pasidalino apie azerų. Be Vitkauskų čia gyveno Miliauskai, už upės Mickevičiai, jų namų paskiau buvo nupirkusi Vinbergienė. Buvo didelis namas, bet ji (grįžusi iš Sibiro aut. past.) ton vieton pasistatė mažukų. Ton pusėn, kur tu – ty dar mūs arai buvo, Karpavičienė gyveno. Dar ty kažkoks dziedas gyveno, vandens malūnas buvo. Gi va, čia šalia. Žydams kadaise priklausė. „Žydų malūnas“ – kas ty toky nežnau. Bucavičiai atejo sovietmečiu. Vienon pusėn upės Mickevičiai, Karpavičiai, Volungevičiai, o šiton – tik Miliauskai ir Vitkauskai visi. Šitas Zakavolių malūnas dar ilgai stovėjo, bet nemalė. Kraunelis iš Merkinės paskum jį nupirko ir namų pasistatė. Nešdavom malc in Straujos malūnų gal porą kilometrų.

Gyvulius bendrai ganė palei Nemuną, visur. Ca dabar alksnynai užajį, o seniau čia pievos gražiausios buvo. Medžių čia nebuvo palei Straują, namai visi kaimo buvo matyc. Nieko čia nebuvo, gražiausios pievos. Kolūky ca vyrai šienavo Samūniškių. Macydavos viskas. Nemunas tai už kranto, tai Nemunas nebuvo macyt, bet lygu buvo. Ot, buvo gražu! Visų šitų miškų nebuvo, laukai buvo, už mano pometės sodzyta viskas. Ca aplinkui mus, ca Maksimons, visur plika buvo, visur laukai. Palei Nemuną grynas smėlis buvo, jokio medžio kaip dabar, dabar baisūs krūmai užajį. Lygumos buvo. Bruzgynais užajo. Jau mažai tų pievų liko. Alksnynai suaugo, va dangų ramia. O dar už tarybinių laikų tai ca išpjovė pas mus dar atsimenu, karaiviai. Išpjovė tuos alksnynus, išvežė karaiviai. O dabar dar vėl suaugį, visi dangų ramia. Baisiai auga. Ca arklius palei Straują ganė kolūkio. Buvo aptvėrė tvorą. Dar aš in upį nueit negaliu – brūzgynai.

Seniau medį suriša ir plukdo. Iš Merkinės, palei ciltų, ty pynė, rišo Nemunan. Dar ty už ruso juos plukdė, bet atsirado mašinos. Daugiausia Jonionių kaimas aidavo plukdzyt. Zakavaliuose žemė dirbo, miške pjovė ir pardavinėjo žydams malkas. Malkos tai buvo. Pigiai mokėjo. Atsimenu, tėvas nuvažuoja miškan, pjauna malkas, vežimą parveža namo, supjauna, vėl sukrauna vežiman ir nuveža – tai 2 Lt 20 cnt už vežimą. Kiek raikia dirbt! Kasdien nepadarysi. Lepeškų niekas nerinko, pardudavo cik baravykus, rudmėsas. Kitokių nerinko. Cik tarybiniais laikais pradėjo tas lepeškas rinkc. Anksciau niekas nerinko. Cik žydai supirkdavo. Žydaunia. Kur ty iš tų grybų. Ažare žuvį gaudžem. Dabar gal sumažėjį bus. Žvejų daug labai. Viskuo žvejojavam: ir samčiais, ir tinklais

tais. Upėn šiton toki samej veda, išima žuvų. Nedzidelės upėn, bet visokių būdavo. Buvo daug žuvies upėn (Straujoj aut. past.). Upėj cik mirga žuvycių, o dar nemacyt! Kaip anksciau tokių vandenų nebėr. Net nuo Nemuno būdavo pavasarij, net iki va, iki šič, iki kelio. Šita sodyba buvo apsemta. Irstėmės su valcim. Didysis vanduo buvo 1958 metais. Kamaros liūliavo. Net iki ažero. Anksciau kasmet buvo. Irstėmės į Merkinę. Kasmet pasemdavo kelį. Malūno net antrų aukštų. Buvo prastas kelukas in Merkinę. Neišbrendamas smėlis buvo. Už mano pometės jį paplacino, grindė akmenais. Vargo žmonės. Pėsci ajom, tai, būdavo, aini, tai neisi apsavyš vasaros laiki, ba pilni batai tavo smėlio. Merkinėj mokyklų lankiau. Pirmą klasę buvo ty, už ligoninės. Buvo pirmą ir antrą klasę, o ty, kur dabar senelių namai – buvo traca, ketvirta, penkta ir šešta. Baigiau cik keturas. Visus mus leido mokyklon.

Mūs kaimynas Mikas Miliauskų darė puodus, gal kokiais 1935 metais. Darydavo uzbonus gražius. Ir Alytųj pardavinėjo, Liepalingy, Varėnoj. Mašala ir tas darė puodus. Urvikas Merkinėj buvo. Kačingėj Mašala gyveno Smetonos laikais. Mano dėdė buvo. Minkiau pas jį molį ir aš. Minkai ir išminkai, kad nebūtų akmenukų, nieko. Tokiu peiliu paskum pjausto tokion krūvon. Juostukėm pjaustė krūvon ir vėl iš naujo kiton.

Ką senoliai porina

Lietuviai buvo labai vieningi

Pasakoja **Vincas LEPEŠKA**
iš Samūniškių k., gim. 1922 m.

Lepeškų čia seniau buvo daug, net Krikščionyse buvo. Samūniškėse mes trys Lepeškai buvom ir visi Vincai, tai vienas buvo Vincukas, kitas – Vincas, o trečias Pronckaus Vinckė, taip ir atskirdavo... Aš kalėjimi sėdėjįs, pas mani rado partizanų bunkerį, dvidešimt penkis metus davė, po Stalino smerties perteisė ir sumažino... Toli buvau, Taišete, paskui į Omską atvežė, penki tūkstančiai kalinių buvo, statybose dirbom... Sunku buvo, rodos, kad jie specialiai taip darė, kad sunkiau būt, ne vasarų, o žiemų žemį kast liepia kap išalus giliai, kūreni ugnis, malkas vogt reikia, tadų lauži laužtuvais... Mani išvežė 1946 m., o sugrįžau 1955 m., po Stalino smerties dar pora metų buvau, bet jau tada pasdarė lengviau. O visko buvo, ir badas, ir šaltis, neišdirbai normos – „štrafna pajka“, tai jau visai blogai... Miškų pjovėm elektriniais pjūklais, dviese, vienas nenulaukysi, 24 kg svėrė tas pjūklas, „drūžba“ vadinosi. Man tokis vokietyš patarė: sako, mokykis pjauti su pjūklų, kitaip neišgyvensi, nu aš ir išsimokiau. Daugiausia ukrainiečių

buvo, tai juos vadino bandiorais. (S. Bandera buvo Ukrainos partizanų vadas – red., past.). Bet lietuviai išsiskyrė iš visų, buvo labai vieningi, negėrė, visi svajojo grįžti namo. Buvo taip: vienas lietuvis labai insimylėjo ruskelį, graži ruskelė, bet jis buvo žanotas, nu ir kaip jį paleido, jis nevažiavo namo, tai lietuviai sustarį jį „atšventino“, gerai primušė, tai jis grįžo tadų Lietuvon...

Lietuviai buvo labai tvarkingi ir labai vieningi, niekas nepajudino lietuvio... Iš karto sėdėjau Lukiškėse, tai kartu su manim buvo kunigas Kaušyla... Aš ir Vanagų matiau, buvo čia, Samūniškėse... Buvo tokis atsitikimas, užajo girti partizanai ir mani primušė, nu ir sužinojo Vanagas, buvo teismas. Gal trisdešimt partizanų atajo, Vanagas visus sustatė

Ca yr molio. Ca krantan kasdavo Miliauskas molį. Daug jo iškasta. Juodų puodų nedarė – gražius darė: uzbonus pienui ir bliūdus molinius išmargytus. Juodų nedarė – dar nesenai persiėmė jų daryc. Pas mus visi išsikassavojo jau. Dar čerpė liko aguonom trinc. Juodas tai kas iš jo naudai? Seniau tai pienų laikydavom, galėjai viskų laikyc. Bet, būdavo, moteros perka tuos uzbonus trijų – keturų litrų, net dešimt litrų būdavo, kaip viedras dzidelis. Molinis gražus. Džiovindavo duonos ir darė girų. Ant turgaus Merkinėj būdavo. Terliče dar vadžino. Aguonas trindavo, tai blynus kepavo. Anksciau mašinkų nebuvo, nebuvo kuo malc. Tai terličon paėmįs kirvį, kirvio kotu ir trina. Nu, a kol ne? Ir svoris yra kirvio. Suka aplinkui ir trina. Kam liepia, tas ir trina. Mikas padaro tų čerpį, kad vidurys būtų šurkštokas, slidžiam gi nesumalsi. Va, seniau kokius darė, tai ne dar. Mikas Miliauskų davė. Daug metų stovi, bet kaip naujas. Mikas kasmet duodavo vis. Man jis tep duodavo..."

Šypsosi Vitas (taip jį žmona Janina vadina) pasakodamas, nelabai suprasdamas, kam man tai rūpi. „Bet jei raikia, tai tep ir buvo...“ O aš lyg mažytį mozaikos fragmentą bandau atkurti mažyčio kaimo mažytę istoriją.

EVELINA iš Zakavolių

ir klausė mani, katri tavi primušė, bet aš neišdaviau, nepasakiau. Paskiau atėjo vienas partizanas, Klimašauskas tokis, ir man sako: „Tu labai geras žmogus“. O Vanagas buvo labai teisingas, jis pats negėrė ir kitiem nelaido. Oi, sunkus laikas buvo; partizanai išeina, rusai ateina, ir vis bijok ir bijok. Nežinau žmogus, kaip gyvent.

Kai sugrįžau iš Sibiro, dirbau statybon, bet čia suvėjo visi sribai Merkinės, kad juos perkūnas, ir daugiausia ultojai tokie, kad jie nieko nemoka daryt, tinginiai, aš žiūrau, kad jie tūsos, geria, rūko. Aš nuvėjau pas Pautienių, jis buvo direktorius, sakau, išlaisk mani, aš aisiu traktoristu mokintis, jis išlaido, ir dirbau su traktorium. Pautienius labai geras buvo, teisingas... Sakai, Ciūnys da žuvį gauda Gelovinėn. O aš, va, tik sėdžiu, nevaikštau, sąnariai labai skauda, sako, galima dabar pasikeist, bet kad jau senatvė. Pernai mirė mano kaimynas Ščebeda, geras žmogus. Lagery irgi buvo Ciūnys iš Perlojos, tai tas, kur Gelovinėn, irgi iš Perlojos. Labai graži ten vieta, kur jis gyvena, toji Gelovinė labai graži...

Užrašė **Henrikas GUDAVIČIUS**
Brolių ČERNIAUSKŲ nuotraukoje:
kryžius Samūniškių kaime
(meistras Zigmas Kindarys)

Kempės upelio slėnyje

Nenuostabu, kad sausuose Dzūkijos šiluose gyvybė telkiasi upių slėniuose ar pelkių pakraščiais. Viena tokių „gyvybės oazių“ yra visai šalia pat Merkinės, nedidelio, bet labai savito ir įdomaus Kempės upelio slėnyje. Tai trumpas, tik 3,9 km ilgio upeliukas, surenkantis savo vandenį iš 3 km² ploto baseino. Kaip monografijoje „Merkinė“ (1970) rašė geografas Rimvydas Kuskas, Kempės upelio slėnis ir jame esantys 6 ežerėliai yra dalis ilgaamžio Nemuno potvynių kelio. „Potvyniai labai tuos ežerėlius suseklino, koks ketvirtadalis beliko jų neužpelkėjusių. Šitoji rina – latakas – labai šaltiniuota, daug kur pelkėje spindi „vaivorykštinis vanduo“, o pakraščiuose ochriškas dumblas liula. Ties Rudnios vienkiemiu, anot senų žmonių, tas dumblas buvo kasamas, sodrinamas ir lydomas Rudnioje ir prie Straujos upelio buvusiose liejyklose.“

Kempės upelis prasideda gūbrio, už kurio slepiasi Ešerinio ir Bedugnio ežerai, pašlaitėse. Gausūs šaltiniai plūsta į pailgą Pakampio ežerą, iš kurio vanduo srūva link Nemuno. Pakeliui į Kempę įsilieja taip pat įspūdingų šaltinių papildomo Balažerio vanduo, dar toliau keturių ežerų grupė – uždaras Giluišis

Nuo aukšto šlaito, iš kurio papėdės srūva geležingo vandens šaltinis, atsiveria Balažeris, iš visų pusių apsuptas pelkių

Pievinės varlės yra įprastinės paslėnio pievų ir pelkių gyventojos

Čepelių rezervato botanikės Onutės Grigaitės svečias, pasaulyje žinomas augalijos tyrinėtojas, prof. Klaus Dierssen iš Vokietijos buvo taip sužavėtas Skroblaus ir Kempės slėnių pelkėmis, kad 2006 m. specialiai atvyko iš Vokietijos jų tyrinėti

ir pratakūs Dumblio, Netiesos ir Netiesėlio ežerai. Esant aukštiesiems potvyniams, kaip šiomet, šiuos 4 ežerus, iš kurių didžiausias yra Netiesa (6,4 ha), o mažiausias – Netiesėlis (1,8 ha), pasiekia ir patvinusio Nemuno vandenys. Į Netiesėlį nuo Makniūnų pusės atiteka ir Apsingė, šiuo vardu vadinama ir likusi upelio atkarpa nuo Netiesėlio iki Nemuno. Netoli žiočių iš dešinės pusės dar įsijungia kanalu paverstas Netiesos upelis.

Pats Kempės upelis tik retai kur atsiskleidžia visu savo grožiu. Daugiausiai tai protakos tarp ežerų, užpelkėjusiais, nendrėmis užžėlusiais krantais. Merkiniskės Vladzės Ališauskienės – Ališauskaitės prisiminimuose apie gimtąjį Rudnios kaimą „Man sapnuojas cukierkaičių pieva...“, spausdintuose „Šalcinyje“ (Nr. 36 – 41) apie Kempę pasakojama taip: „Ir vardo tas upelis neturi. O gal turi ne vieną... Iki Jakavonio kaime vadinama Pakampio upė, nuo Šilo – Pabradžio upė, toliau, nuo Balažerio – Balažerio upė, paskui Padumblio upė, nuo Neciesėlio – Neciesių upė. O Nemunan įteka Dvaro upės vardu“.

Kempės upelio slėnis pasižymi ir didele buveinių, augalų ir gyvūnų rūšių įvairove. Ežeruose veši gausi vandens augalija, Pakampio dugną ištisiniu kilimu yra apaugę maurabragiai. Pakrantes supa žemapelkės, sausesni yra tik Giluišio krantai ir šiaurinė Netiesos pakrantė. Botaniniu požiūriu vertingiausios yra Kempės slėnio šaltininės pelkės, kuriose gausu Lietuvos Raudonosios knygos augalų

Pelės mažylės gyvena ne urveliuose, kaip kiti jų giminaičiai. Nedideli uždaro rutulio formos lizdėliai būna iškelti virš žemės ir pritvirtinti prie aukštų žolių stiebų

rūšių. Pirmoje vasaros pusėje tankius žiedynus iškelia gegūnės, kurių čia sutinkamos net keturios rūšys – raudonoji, baltijinė, dėmėtoji ir gelsvoji. Dar dvi saugomos gegužraibinių augalų rūšys nėra tokios išvaizdžios ir slepiasi tarp pelkės samanų – tai dvilapis purvuolis ir pelkinė laksana. Vėliau smulkiais melsvais žiedais pasidabina mėlynasis palemonas, geltonais gražiais apsipila pelkinė žilė. Rudeniop aplink Pakampio ežerą ir prie Dumblio prasiskleidžia pelkinės uolaskėlės žiedai – gelsvi ir tarsi apsipylę rusvomis strazdanomis. Prof. Klaus Dierssen nuomone, jos čia daugiau nei visoje Vokietijoje. Seniau slėnio žemapelkes ir pievas šienavo čia įsikūrusių Rudnios, Netiesų ir Maksimonių (Šilų) kaimų gyventojai, aukštupyje darbuodavosi Samūniškių kaimo ūkininkai, o dabar vis didesnius plotus užgožia nendrynai.

Pelkinė uolaskėlė – tai ne tik Lietuvos Raudonosios knygos rūšis. Ji saugoma ir visose Europos Sąjungos šalyse, o Vilniaus universiteto botanikai su Norvegijos mokslininkais vykdo net specialius šios rūšies genetinius tyrimus

Šiauriniuose slėnio šlaituose ir jo viršuje siūruoja pušynai – nuo saulės įkaitintų kerpšilių su traškančia elninių šiurių paklote iki šilų su egle ir mėlynėmis. Pavasarį juose skleidžiasi vėjalandžių šilagėlių žiedai, o vidurvasaryje geltonuoja kalninės arnikos, šlaituose gausiai dera žemuogės. Šlaitelyje prie Rudnios kaimo auga miškinė plikaplaiskė – vienas rečiausių Lietuvos augalų, sutinkamas tik rytinėje šalies dalyje. Šią radvietę pirmą kartą aptiko žinomas istorikas Konstantinas Jablonskis dar 1959 metais, o 2000 metais pakartotinai atrado Botanikos instituto specialistai. Pietiniai šlaitai, ypač prie Pakampio ar Dumblio ežerų, pasižymi derlingesniais dirvožemiais, čia nemažai liepų, tankus lazdynų trakas, spalvingus žiedynus kelia miškinės lelijos.

Pakampio ežero apylinkės pasižymi ir smulkiųjų žinduolių gausumu – čia daug paprastųjų kirstukų, kirstukų nykštukų, rudųjų ir pelkinių pelėnų, tarp aukštų žolių lizdelius suka pelės mažylės. Ežeruose ir upelyje šeiminkauja bebrai, neretai aptinkami ir kanadinės audinės ar ūdros palikti pėdsakai. Slėniuose gausios stirmos ir pilkieji kiškiai. Žvejai dar prisimena praeityje stebėtus balinius vėžlius. Žvejų čia daug, nes pratakūs Netiesėlio, Netiesos ir Dumblio ežerai pasižymi žuvų rūšių gausa. Juose gyvena 10 – 11 žuvų rūšių,

Šlaituose stūkso ne vienas senolis ažuolas, o ant senų ažuolo kelmų įsikuria nemažai įdomių grybų rūšių, kaip ir šis ažuolinis vinguris

be įprastinių ežerinių žuvų aptinkamos ir upinės – salačiai, meknės, atplaukiančios iš Nemuno.

Visas šis sudėtingas ir savitas upelių bei ežerų vėrinys, pasižymintis ir savita augalija bei gyvūnija, yra tik keli kilometrai į šiaurės vakarus nuo Merkinės. Jis patenka į Dzūkijos nacionalinio parko Netiesų hidrografinį draustinį, o Netiesų mažųjų ežerėlių hidrografinis kompleksas yra paskelbtas ir gamtos paminklu.

Mindaugas LAPELĖ

Autoriaus nuotraukos

Tik šiemet paaiškėjo, kad Vladzės Ališauskienės prisiminimuose minima „cukierkaitių pieva“ tai drėgna pieva, kurioje auga plačialapiai švyliai. Dėl saldžios ir minkštos apatinės stiebo dalies vaikai juos ir vadindavo „cukierkaitėmis“. Įdomu tai, kad šilinių dzūkų krašte vaikų skanėstu būdavo kupstinio švylio ūgliai, vadinti „kūlynais“

Ka senoliai porina

Liepos luobas ir beržo tošis

Pasakoja Vytautas ŠESTAVICKAS, Jonas BALEVIČIUS
ir Jonas STASIULIONIS iš Musteikos kaimo

Ar žinot, kadu galima lupc karnos? Ne cik pavasari, kap atšoka, galima ir žiemų, nešucinanc, o per dzidziausius šalcius... Acimenu, Kazys Ilkevičius nešas žiemų gumbų nulupis visai be žievės iš miško, jis rinko medžių gumbus. Klausiu, kap jūs jį nulupėt per šalcį, o jis tep... raikia mokėc. Tai taikės ir mumiem žiemų pjauc byrži, liepos ty tokios storos buvo kelios. Išpjovėm, kad, žūrau, luobas ir nuvej, o šalcis buvo dzidelis, aš dar patraukiau, kad viens du ir nuslupė toj liepė. Vyžom kap lupdavo anksciau, tai storų liepų nelupė, ieškojo kur plonesnės liepos, ba jos ir tep stora karna.

O dar taikės tokį dalykų macyc, pas amžinų atilsį Kraučiuokės Vladų augo vyšnios, jos ir dar yra pas Adalių kieman. Tai nesvedė, o storos jos buvo, nedavė vaisių, tai sugalvojo nudziovyc jas, aplupė žievį ir paliko. Kad kitais metais joj kap sužydėj ir vyšnelių, vyšnelių buvo, aš pac su traktoru nuvažavįs an kabinos stovėdamas kibirų prisiskyniau. Tas kamienas apsitraukė plėveli ir liko gyvas medzis, ir vyšnių davė daug.

Lapuočiai gal visų čės tep. Ana an Ylgojo, ty anksciau buvo Kazio Ilkevičiaus laukas, ty buvo bala tokia ir beržas, tai apjuosė jis tų beržų (nulupo tošį), tai tas beržas, ty paskui buvo jau mano laukas, išvirto, tai dar buvo žalias. Lapuočiai gal kitap negu pušalės ar aglės, žūrėk, nulupi pušalės žievį ir bėga sakai, jos šerdzis būna apmirus, visa gyvybė paviršai, o beržo sulų raikia grūžyc, ba jos sultys aina per visų kamienų.

Lupėm beržo tošį, kap ganėm karves, tai ugnį prakūrc labai gerai, jos tep susisuka kap uždegį, kad jei nespėsi numesc, tai gali aplink pirštų apsisukc. Nakcigonėn tep ir darydavo, vieni užmiegi, tai kici jiem an kojios pirštų usuka tošies ir uždega, apdegydavo pirštus.

Canais yra senas beržas, jam jau gal šimtas metų. Tai acimenu, seniai, gal prieš kokį šašasdešimt metų, dar Vitas Šestavickas buvo vaikas, jis aplupė aplinkui beržų tošį, tai oi jam būt buvį, senis kap pamatė, tai vijos toli, ale nedasvijo, ba kap Vitas perbėgo upelį, tai numetė lieptėlį vandenin. O tas beržas gyvas ir sveikas, ir dar ana biškį matos juodas rėžas.

Užrašė **Romas NORKŪNAS**, 2004 metai

Menininkai Dainavos šalyje

Kaip atsiranda gyvenimo spalvos

*Nupiešiu žalią namą vaikystės
Pasakų šešėliai mane migdys*

Gimiau Vilniuje 1966 m. Vėliau šeima iš Vilniaus persikėlė gyventi į Jadagonius. Su broliu Saulium lankėm M. K. Čiurlionio meno mokyklą. Grįždavom į namus šalia gražaus Lekėčių miško. Žydomis srovėmis tekėjo Nemunas. Pakrantės skardžiuose žydėdavo laukinės kriaušės.

Mama keramikė. Savo darbus degdavo didžiulėje krosnyje. Tarp mamos darbų tilpdavo ir mano moliniai paukšteliai, avinėliai, raiteliai. Įdomiausias – krosnies atidarymas. Glazūra išsilydydavo ir pasimatydavo piešinys ir spalvos.

*Kalena medžiai
Lapais geležiniai
Ar tu matei
Poliarines naktis
Iš žalčio vingio
Iš vilkduobės*

Susirgau būdama maža, tik to niekas nesuprato.

Labai anksti pradėjau piešti ir lipdyti. Išstis valandas, kol mama nepradėdavo barti.

Čiurlionio mokykloje turėjau nuostabius mokytojus: grafikę Birutę Žilytę – Steponavičienę, tapytoją Liną Katiną. Meno pasaulis užbūrė mane. Kelerius metus mano darbštumas juos džiugino, nors vėlesnėse klasėse ėmė nerimauti dėl mano sveikatos. Susirūpino ir mama. Deja tuo metu garsus gydytojas nieko rimto nerado. Paskyrė lankymąsį pas psichologę.

*Kas man iš aukso žuvelių
Gūdžiame miške
Kas man iš papūgos kiaušinių
Šunišką rytą per Velykas*

Jau sirgau, kai gyniau diplominį „Bičių deivę Austėją”.

*Lyg žarija tikėjimas stiprus
Per amžius dega ir negęsta*

1991 m. kovo 11d. Lietuva iškovojo nepriklausomybę. Baigėsi okupacija su visomis jos nesąmonėmis. Pradėjau gauti brangius ir gerus kompensuojamus vaistus. Valstybė kas mėnesį moka man 2 - ros grupės invalidumo pašalpą – 120 litų. Jaučiu artimųjų ir kitų jautrių, menui neabejingų žmonių paramą.

Lipdau, piešiu, dalyvauju parodose.

Nuo 1990 m. šeima persikėlė į Dzūkiją, netoli Merkinės. Ten gyvenau ir aš.

*Čia akmenėliai glaudžia galvą
Tarp samanų žalių kupstų
Svajonė neša ant sparnų
Vaivorykste į debesų bažnyčią*

Dzūkijos nacionalinio parko kalneliai neaukšti, apaugę pušelėmis. Daugybė nedidelių ežerėlių. Sraunūs upeliukai skuba į mėlyną Nemuną.

Prie mūsų namų – didelis senas sodas. Virš jo rytais iš vieno ežero į kitą skrenda gulbės. Vasaros vakarais sode dainuoja brolių Sauliaus ir Džiugo dukros, mano gražuolės dukterėčios. Sėdžiu ant gonkelių ir klausausi. Šuo Rudis irgi pastato ausis. Jis – didžiulis šuo, trumpu kailiu ir plačia galva. Labai mandagus. Šeimininkai jį atvežė ir paliko miške dar neužaugusį. Pats atėjo pas mus ir liko gyventi. Mes su juo dideli draugai. Jis nepiktas.

*Plaukia pieno srovės dangum
Baltos svajonės su manim
Savam darželį triūsė bitė
Ir sunkė medų iš sapnų.*

Rūta INDRAŠIŪTĖ

Sunki kelionė į Uralą

Samūniškių kaimo pakraštyje stovi metalinis kryžius ir primena jis, kad šioje vietoje iki 1947-ųjų metų buvo Čaplikų sodyba. Vladžę Čaplikienę ir penkis jos vaikus ištremė į Uralą. Stribai išardė Čaplikų namus, išgabeno į Merkinę.

Iškentėjo Vladžę Čaplikienę sunkią tremtį, grįžo Lietuvon, vaikai išsiskirstė, sukūrė savo šeimas. Bet kai prasidėjo Atgimimas, nutarė kaip nors pažymėti tėviškę vietą. Ir pastatė šį kryžių. Pirmiausia tuo atminimo kryžiumi pradėjo rūpintis vyriausia Vladžės Čaplikienės dukra Antosė. O Merkinės Kryžių kalnelyje Antosė Čaplikaitė pastatė kryžių dėdės sūnui Leonui, žuvusiam pirmaisiais pokario metais.

Apie sunkią tremtį Urale pasakoja **Antosė ČAPLIKAITĖ**, dabar gyvenanti Druskininkuose:

„Mus išvežė 1946-ųjų metų vasario 18 dieną... Stribai viską išgriovė, kažkur išvežė, liko tik šulinys, taip kaimynai rašė mums, o kai grįžom – šulinį tik ir radom, daugiau nieko. Kaip gyventi? Grįžom 1957 metais...

Aš vyriausia buvau ir jau mokiausi Merkinės gimnazijoje, ir žiemą man tėvai samdydavo butą, aš gyvenau pas Kaziūnienę. Tos Kaziūnienės dukra buvo Tania, ir mes labai draugavom, vienam suole sėdėjom ir abi buvom pirmūnės. Nu, ir vieną rytą mokytoja sako: „Vaikai, šiandien pamokų nebus, nes žmonės veža, eikit namo“. Mes parėjom, ir aš šeimininkei sakau – eisiu namo, į Samūniškes. O ji sako – neik į Samūniškes, ir čia nebūk, eik pas drauges... Aš išėjau, bet ir vėl grįžau, man labai buvo neramu. Nu, ir žiūrime, ateina toks kareivis, nekareivis su šautuvu, ir klausia, ar čia Čaplikaitė gyvena. Sako, ruoškis. Aš pasimeldžiau, apsivilkau palatą, o jis sako – pasiimk viską: ir patalynę, ir maisto, nežinia kur papulsi, nes visą šeimą išvežė rytą... Sudėjo man šeimininkė viską, atlydėjo iki milicijos. Sėdi tokie du milicininkai, sako – lauk. Paskui vienas sako – paleiskim ją. Kitas – ne, nepaleiskim, tegu laukia. Ir sėdėjau viena milicijoje iki

vienuoliktos valandos. Nu, ir atveža tris šeimas, visus mus – į mašiną, o snigo, o pustė, kaip šiandien matau, dešimt metrų pavažiuojam, ir kareiviai kasa, pavažiuojam, ir kasa. Mes išvažiuom iš Merkinės vienuoliktą valandą, tai trečią valandą nakties buvom Varėnoj.

Brolių ČERNIAUSKŲ nuotraukoje: Čaplikų sodybos vietoje pastatytas kryžius Samūniškių kaime

Atvažiuojam į stotį, vagonų daugybė, atidaro vieną – visa mūsų šeima čia, mama verkia, mane pamačiusi, močiutė verkia. Ir išvežė... Dieve, Dieve, kokia buvo sunki kelionė, mus išvežė 18 vasario, o vietoje buvom kovo penktą. Net kojų ištiest negalėjom, žmogus ant žmogaus. Į tualetą retkarčiais mus, vaikus, išleisdavo po vagonais, tai mes prisigrabojam sniego, gert labai norėjom, duonos, lašinių, mėsos, kokios tai visi turėjo, o gert – nieko, labai mus troškino, atsinešam sniego, atleidžiam ir geriam... Nepaprastai sunki kelionė buvo, mus nuvežė pirma į Permės sritį, ten nebuvo vietų, tai atvežė į Sverdlovską, o iš ten dar į Rytus, į Naująją Lialią, ten buvo celiuliozės ir popieriaus fabrikai... Bet

dar blogiau buvo, kai po pusantros metų mus išvežė į Sverdlovską, į kaimą Čeriomuchą, ten nieko nebuvo, tik miškas ir šachtos. Ir badas. Naujojo Lialioj tai mes, būdavo, einam prie turgaus, alkani vaikai, rankytės atkišę, tai gaudavom tokių lepioškų su kopūstais, o Čeriomuchoj buvo tikras badas. Dvejis metus buvo toks badas, kad niekas

negalvojo apie kokią mokslą ar ką, tik galvojai, kad šiandien dar gyvas, o rytoj kažin. Buvo šalia mūsų tame pačiame barake tokios dvi žemaitės mergaitės, seserys, ir jos nieko nieko neturi, ir mirė abi, prieš mirtį prašė – duokit duonos nors kąsnelį...

Kiekviena diena buvo tarp gyvenimo ir mirties... Aš jau buvau prie mirties, nes buvom penki vaikai, mama viena, močiutė mirė, ir viena mūsų sesutė ten gimė ir mirė, labai sunku buvo, mes visi atgulėm. Tai sykį komendantas sako – reikia gelbėti, kažką daryti su ta šeima. Mane paėmė į internatą. Internate mes ir mokinomės, ir dirbome. Berniukai tinkavo, mes nešiojom skiedinį, aš dabar žiūriu – viską statybose kelia kranai, o mes viską nešiojom su neštuvais, labai sunku buvo, bet badas jau ne toks, jau buvo gal 1948 metai... Po Stalino mirties visiems buvo lengviau, jau davė uždirbti, galėjai šio to nusipirkti. Toje Čeriomuchoje gyveno vieni tremtiniai rusai, atitremti dar caro laikais. Ir prižiūrėtojai – buvę tremtiniai...

Vasarą buvo grybų, uogų, mes rinkom, bruknių labai buvo, o baravykų tai nelabai, bet mes rinkom visokius grybus visus, visus. Ir gerai buvo, nuo grybų niekas neapsirgo...

Mus turėjo išvežt 1940-ais metais, buvom tada sąrašuose, bet nespėjo, nes užėjo karas. Tai karui baigiantis, kai vėl artėjo rusai, tėvas paruošė ratus ir arklį, sako sėdam ir važiuojam, bėgam jau į Vakarus, tėvas gi dirbo urėdijoje buhalteriu, jau žinojo, kad gerai nebus. O mama sako – niekur aš nevažiuosiu, dar buvo močiutė, tai ji mane taip guodė tada: kur mes pabėgsim – aš sena, o tu dar durna, dar vaikas... O, matyt, reikėjo bėgti. Toks likimas“.

Užrašė **Henrikas GUDAVIČIUS**, 2007 m.

Pynimo savaitė Dzūkijos nacionaliniame parke

2007 m. liepos 30 d. – rugpjūčio 5 d. stovyklausime Musteikos kaime. Su savimi reikia turėti palapinę ir visa, kas būtina iškylai gamtoje. Pynimui reikia patogaus peilio, taip pat ylos, žirklių, galima atsivežti pynimo medžiagos.

Pinsime iš pušies šaknų, vytelių, karnų, beržo tošies, meldų, švendrų ir šiaudų. Gaminsime degutą iš beržo tošies.

Bus galima išbandyti ir kitus amatus – liepos plaušų paruošimą, šaukštų drožimą, kirvakočių darymą, žvakių liejimą, kalvystę, lipdymą iš molio, piešimą, kopinėjimą su geiniu... Kursime ugnį su titnagu, skiltuvu ir pintimi.

Bus iškylų ir... armonika, tik vilko nežadam.

Brolių ČERNIAUSKŲ nuotraukos

Dalyvio mokestis – 10 Lt.
Prašome registruotis iš anksto
iki liepos 23 d.
Tel.: 8-310-44466, 8-310-57245

VISAIS metų laikais graži yra dzūkų šilų ir panemunių gamta.
Dzūkijoje dar gyvuoja senoviniai kaimai, senieji amatai ir verslai.
Dzūkijos nacionalinio parko darbuotojai Jums padės suprasti svarbiausią
Dainavos krašto savybę – etnokultūra gyva gali būti tikrai tada,
kai senolio proringei pritaria čia pat almantis šaltinis.
Brangusis lankytojai, atvykęs į šį kraštą, gerbk ir tausok jo taurų grožį.

Išsamią informaciją apie Parką visi svečiai gali sužinoti lankytojų centruose:

Marcinkonyse:

Miškininkų g. 61, Marcinkonys, LT - 65301, Varėnos r., tel. 44466, faks. 44471;
Elektroninis paštas: info@dzukijosparkas.lt

Merkinėje:

Vilniaus g. 3, Merkinė, LT - 65334, Varėnos r., tel./faksas 57245

Elektroninis paštas: merkine@dzukijosparkas.lt

Interneto psl.: www.dzukijosparkas.lt

ŠALČINIS

Adresas: Miškininkų g. 62,
Marcinkonys, LT - 65301, Varėnos r.

Redkolegija: E. DROBELIS, H. GUDAVIČIUS,
A. ČERNIAUSKAS, M. LAPELĖ,
R. NORKŪNAS, O. DROBELIENĖ
Maketuotojas: V. ČERNIAUSKAS

Spausdino UAB „Albagrafija“
Pulko g. 96, LT-62133 Alytus
Tel. 8 315 74140
El. p. alba@infoseka.lt